शेतक-यांच्या आत्महत्या, मानसिक संघर्ष, विद्रोह, राजकीय उलथा पालथी ह्यांसारखे अनंत प्रश्न. त्यामुळे माणूस त्रस्त होतो म्हणून तो घटकाभर करमणूक करणा-या नाटकांकडे वळतो. पण हाच प्रेक्षक याही अवस्थेत वास्तवाचे भान वाढविणा-या, उपाय सुचविणा-या नाटकांकडे वळला तर वैचारिक गंभीर नाटके व्यावसायिक रंगभूमी निश्चित देईल. पण तो वळला तर ? अन्यथा व्यावसायिक रंगभूमीचे अर्थशास्त्र बदलेल.

अडचणी सोसूनही आव्हाने न टाळता प्रश्नांना सामोरी जाणारी प्रायोगिक रंगभूमी कालप्रमाणे आज जोमात दिसत नाही. तरीही आज नव्या पिढीतील अभ्यासू नाट्यलेखक व दिग्दर्शक सातत्याने चाकोरीबाहेर असणा-या संहिता लिहीत व सादर करीत आहेत. ही त्यातल्या त्यात समाधानाची बाब म्हणावी लागेल. तीच गोष्ट समांतर रंगभूमीची. काही प्रश्न घेऊन ही रंगभूमी निश्चित चांगली वाट शोधते आहे. पण तीही आज कुठेतरी हरवल्यासारखी वाटते. बोलपटांच्या सुरुवातीला १९३० व ३५ च्या कालखंडात जेव्हा रंगभूमीची परिस्थिती वाईट होती त्यावेळी मुंबईच्या गल्लीबोळात गिरणगावची कामगार रंगभूमी आपल्या आनंदासाठी नाटके करीतच होती. पुढे कामगार रंगभूमीला चांगले दिवस आले. नाट्यस्पर्धा आधी कामगार नाट्यस्पर्धा सुरु झाल्या. ह्यातूनही चांगले कलावंत पुढे येऊ लागले (पुणे, मुंबईकडील). पण महाराष्ट्राच्या इतर भागातून फक्त स्पर्धा होऊ लागल्या. कामगारांच्या जीवनावर व त्यांच्या व्यवसाय व समस्यांवर किती नाटके सादर होतात ? या कलावंतांना प्रशिक्षण देणे, कामगारांच्या जीवनानुभवाचा व त्यांच्या समस्यांचा अभ्यास करुन नाटके लिहिणारे नाटककार तयार करणे महत्वाचे ठरेल. मराठी रंगभूमीच्या प्रगतीचा आढावा घेतांना १८४३ व ८४ च्या पुढे काय काय झाले ? रंगभूमीने कशी प्रगती केली ? ह्याचा इतिहास सर्व नाट्यप्रेमींना ठाऊक आहे.

दलित रंगभूमी ही मुळातच प्रसार आणि प्रचाराची रंगभूमी आहे. समाज जागृतीचे भान आणि समाजाचे मन बदलविणारी रंगभूमी आहे. ही रंगभूमी केवळ